

Т. В. МАРИЩУК

**ХУДОЖНЬО-ПРОМИСЛОВІ ТКАНИНИ В УКРАЇНІ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ
(ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГАЛУЗІ)**

У статті досліджено досягнення та перспективи галузі з виготовлення художньо – промислових тканин в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Розглянуто специфіку виготовлення жакардових та ремізних тканин вітчизняною текстильною промисловістю. Охарактеризовано діяльність провідних підприємств з виготовлення художньо-промислових тканин в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Ключові слова: художньо-промислові ремізні і жакардові тканини, вітчизняне ткацтво, структура, фактура.

Т. В. МАРЬЩУК

**ХУДОЖЕСТВЕННО-ПРОМЫШЛЕННЫЕ ТКАНИ В УКРАИНЕ
ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ – НАЧАЛА ХХІ СТОЛЕТИЯ
(ДОСТИЖЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ ОТРАСЛИ)**

В статье исследовано достижение и перспективы отрасли по изготовлению художественно-промышленных тканей в Украине второй половины ХХ – начала ХХІ века. Рассмотрена специфика изготовления жаккардовых и ремизных тканей отечественной текстильной промышленностью. Охарактеризована деятельность ведущих предприятий по изготовлению художественно-промышленных тканей в Украине второй половины ХХ – начала ХХІ века.

Ключевые слова: художественно-промышленные ремизные и жаккардовые ткани, отечественное ткачество, фактура, структура.

T. V. MARISCHUK

**ARTISTIC-INDUSTRIAL FABRICS IN UKRAINE
IN THE SECOND HALF OF THE XXTH – BEGINNING OF THE XXI-ST CENTURIES
(ACHIEVEMENT AND PROSPECTS OF)**

In the article investigational achievement and prospects of industry from making artistically-industrial fabrics in Ukraine of the second half of the XX-th beginning of the XXI-st centuries. The specific of making of jacquard and fine fabrics is considered by domestic textile industry. Activity of leading enterprises is described from making artistically-industrial fabrics in Ukraine of the second half of the XX-th beginning of the XXI-st centuries.

Key words: artistically-industrial heald and jacquard fabrics, domestic weaving, facture, structure.

В Україні другої половини ХХ – початку ХХІ століття найбільш поширеними з масового виготовлення художньо-промислових тканин вважаються жакардові та ремізні. Ткацтво промисловим способом вибудоване на народних традиціях, які, увібравши основні здобутки попередніх поколінь, досягнули високого і широкомасштабного рівня розвитку.

Галузь художньо-промислового ткацтва, а саме виготовлення жакардових і ремізних тканин, за своїми художньо-стилістичними характеристиками є органічною частиною вітчизняного декоративно-прикладного мистецтва. Для дослідження українських промислових тканин цінними є праці Л. Жоголь, А. Жука. У загальнотеоретичному мистецькому аспекті дослі-

дження теми важливими є концептуальні праці вчених: О. Никорак, М. Станкевича, М. Селівачова, Р. Захарчук-Чугай, Т. Кари-Васильєвої, О. Лагоди, О. Цимбалюк, М. Яковлева.

Мета статті – виявити досягнення та специфіку виготовлення художньо-промислових жакардових та ремізних тканин в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ століття, визначити перспективи розвитку галузі на початку ХХІ століття.

Промислове ткацтво в Україні періоду другої половини ХХ століття вважається однією з провідних підгалузей легкої промисловості. До початку 1990-х років воно включало виробництво всіх видів тканин, готових тканих виробів, а також первинну переробку сировини: льону, конопле-джутового, шовкомотального, вовняне виробництво та виробництво штучного шовку.

Виготовлення художньо-промислових жакардових та ремізних тканин значною мірою залежало від забезпеченості України різними видами основної (льон, вовна) та допоміжної сировини (бавовна), що використовувалися в процесі ткацтва і не вирощувалися на території нашої країни.

Українське промислове ткацтво радянського періоду було чітко зорієнтоване на потреби внутрішнього та зовнішнього ринку, сконцентровувалося в Херсонській, Тернопільській, Донецькій, Львівській, Черкаській, Рівненській, Волинській, Одеській, Житомирській областях, Києві [3–14].

Чільне місце в текстильному виробництві належало бавовняній промисловості, яка випускала половину всіх тканин, що вироблялися в Україні. У структурі бавовняної промисловості представлені такі виробництва: прядильне, ткацьке, крутильно-ниткове, фарбувально-обробне. Основна сировина для більшості видів тканин – бавовна з домішкою штучних волокон. До початку ХХІ століття працювали два великі бавовняні комбінати (у Херсоні й Тернополі), бавовнянопрядильний комбінат у Донецьку, бавовняна фабрика у Нововолинську, прядильна фабрика у Полтаві, бавовняно-ткацька фабрика у Києві, ткацькі фабрики у Чернівцях, Івано-Франківську, Коломиї, Коростишеві, Радомишлі та ниткова фабрика в Нікополі.

Промислове виготовлення тканин в Україні почало розвиватися ще до Першої світової війни, проте більшість підприємств були невеликими. Пожвавлення розвитку почалося у радянський період, коли старі підприємства було реконструйовано і збудовано нові.

Загалом промислове ткацтво в Україні періоду другої половини ХХ століття тісно пов'язувалося із сільським господарством, галузями машинобудування та хімічною промисловістю. Сільське господарство забезпечувало текстильну промисловість окремими видами сировини, машинобудування – обладнанням, хімічна промисловість – хімічними волокнами, барвниками тощо.

На розміщення підприємств із виготовлення тканин та готових тканих виробів в Україні значною мірою вплинув науково-технічний прогрес. Це позначилося насамперед на концентрації виробництва, на зміні й розширенні його сировинної бази. Було також проведено певну роботу, спрямовану на розвиток промислового виробництва і підвищення ефективності його розміщення на теренах України. Здійснювалася політика вирівнювання господарського розвитку економічних районів і областей.

Характерним для періоду 1980–1990-х рр. є поступовий спад виробництва художньо-промислових тканин. Застосування натуральних волокон для виготовлення тканин ставало нерентабельним (через економічні та політичні передумови), і в кращому випадку їх замінювали на хімічні. Велику кількість тканин у 90-ті роки ХХ століття виготовляли із сумішей синтетики. Такий підхід частково забезпечував продовження виробництва тканин і уповільнював процес закриття підприємств.

Кризові явища в економіці України, що розпочалися наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років, призвели до спаду обсягів виробництва промислових тканин. На 1980-й рік виробництво українських декоративних тканин складало 22,7%, а в 1990 році – 6,7% загального обсягу тканин, виготовлених на вітчизняних підприємствах [10].

Причинами такого становища галузі є передусім порушення зв'язків з іншими країнами, де закуповували сировину; відсутність державної протекціоністської політики щодо захисту національного товаровиробника, що призвело до незахищеності внутрішнього споживчого ринку від напливу імпортованих дешевих і не завжди якісних тканин, а також товарів тіньового ви-

робництва; низька купівельна спроможність населення України; недостатнє інвестування підприємств державою та несприятливі умови для іноземних інвестицій, а також неконкурентоздатність вітчизняних тканин порівнянно з іноземними, що призвело до заповнення ринку України у 1990-х рр. імпортними тканинами для одягу, інтер'єру та сфери побуту [19].

У зв'язку зі значними можливостями забезпечення текстильної промисловості України власним льоноволокном доцільно було б прискорити відновлення Житомирського та Рівненського льонокомбінатів для виготовлення тканин. Донедавна підприємства ще виготовляли в незначному обсязі продукцію на основі конверсії окремих підприємств для воєнно-промислового комплексу [4].

Для здешевлення вовняних тканин у 1980 р. було запроваджено первинну обробку вовняних волокон, цей процес має високу вартість. На кількох вітчизняних підприємствах було встановлено устаткування для обробки сировини та виготовлення тканин (Сумська суконна фабрика, ЗАТ «Сумикамволь» тощо).

На 1990 рік якість вітчизняної вовни порівняно з імпортними аналогами залишилася низькою, що негативно впливало на готову продукцію. Імпортна вовняна тканина мала кращі показники чистоти і тонкості та художньо-колористичного оздоблення. В Україні нарікінці ХХ – на початку ХХІ століття виробництво тканин перейшло повністю на імпортну сировину, а готова продукція експортується [13].

З 1990 р. підприємства шовкової підгалузі працювали в неповному обсязі та в переважній більшості на сировині із синтетичних ниток та волокон: віскозні, капронові, поліефірні та поліпропіленові [5; 7; 11]. У зв'язку з різким зниженням попиту на штучні шовкові тканини вітчизняні підприємства галузі переорієнтувалися на виробництво для силових відомств.

Труднощі 1990-х рр. у забезпеченні підприємств бавовною зумовили зацікавленість текстильників у місцевій сировині, якою в Україні здавна є льон, і можливості використання короткого лляного волокна або лляних пачосів у суміші з бавовною або хімічними волокнами [9].

Доцільним було в кінці 1990-х років використання суміші лляної сировини з бавовною, оскільки тканини, виготовлені з неї, набували актуальності не тільки в межах української, але і європейської та світової моди. Завдяки цьому вітчизняні художньо-промислові тканини могли б користуватися широким попитом, вони змогли б конкурувати на світовому ринку і тим самим зберегти провідні колись підприємства від закриття, банкрутства та руйнації. В кінці ХХ – на початку ХХІ століття очевидним стало те, що лляній, бавовняній, шовковій та вовняній галузям з виготовлення художньо-промислових тканин потрібна докорінна реконструкція і модернізація відповідно до сучасних умов.

На початку ХХІ століття в час новітніх технологій, масової комп'ютеризації (на відміну від періоду механізації) виготовлення художньо-промислових тканин стало можливим тільки за умов повного переоснащення згідно зі світовими стандартами.

З урахуванням сучасних змін на базі колишнього підприємства (Луцький шовковий комбінат) відновлено виготовлення жакардових тканин за зразками українських народних орнаментів, характерних для різних регіонів України, а також відтворюються у промисловому виробництві стародавні плахтові тканини. Художники-дизайнери підприємства активно впроваджують у ткацтво різноманітні стрічкові орнаменти, застосовують широку палітру кольорів та відтінків для досягнення максимального художньо-естетичного результату.

Молоді українські дизайнери використовують художню тканину промислового виготовлення з національним декором для різноманітних напрямів оздоблення, сучасного облаштування інтер'єрів.

Декоративні тканини цього підприємства на сучасному етапі застосовуються у багатьох громадських інтер'єрах (ресторани, бари, колиби, готелі та ін.), а також використовуються для пошиття одягу в національному стилі [7].

Над проектуванням та виготовленням художніх тканин Луцького шовкового комбінату працюють художники-дизайнери І. Левчук, Т. Іванні, П. Романова, дисинатори С. Лірнік, І. Стасюк та колористи У. Ващенко, М. Гусарська та інші.

Гордістю вітчизняного виробництва художньо-промислових тканин на початку ХХІ століття вважається Чернігівський камвольно-суконний комбінат. Проїшовши через скла-

дні етапи інновацій та вдосконалення, підприємство виготовляє високоякісну тканину для верхнього одягу (пальтову, костюмну тощо). Художники-дизайнери підприємства розробляють проекти тканин відповідно до сучасних світових тенденцій моди. До творчої групи митців входять художники Н. Лотарук, А. Низовий, Д. Березович., О. Кірбук, І. Ненашева, дисинатори І. Вольнова, К. Варицька, Н. Соломович, З. Татковська, а також колористи Т. Ліренко, А. Тимошук та інші [13].

Промислове виготовлення ремізних та жакардових художніх тканин у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття здійснювалося і на багатьох інших вітчизняних підприємствах: Львівській текстильній фабриці, Черкаському шовковому комбінаті, Тернопільському та Донецькому бавовняних комбінатах, Лубенській повстяній фабриці, Славутській суконній фабриці, Харківській прядильно-ткацькій фабриці, Кам'янець-Подільській фабриці бавовняних виробів. Сьогодні ці підприємства перебувають у занедбаному стані, на шляху до руйнації. Робота окремих цехів, деяких підприємств продовжується на умовах приватного і здебільшого закордонного бізнесу. Через відсутність музеїв, втрату архівних матеріалів досі збереглося недостатньо фактологічного матеріалу для детального вивчення діяльності перелічених підприємств.

Кардинальні зміни стану творчої і виробничої праці відбулися впродовж 1990-х років. У цей період українські текстильні підприємства намагалися налагодити співпрацю з іноземцями. Наприклад, існує досвід спільної роботи художньої майстерні Рівненського льонокомбінату та Дарницького шовкового комбінату з італійськими та німецькими виробниками тканин на початку 2000-х років. Іноземці надсилали на розробку незакінчені ескізи, які потребували стилізації та вписування окремих мотивів у рапорт. На художників покладалося завдання не тільки творчої роботи, а й виконання технічних кроків, які застосовувалися в процесі виготовлення тканини вже на якісному сучасному обладнанні. Існують згадки і про приватну співпрацю художників цих комбінатів з американськими фірмами, представники яких купували у митців авторські права на виконані ескізи візерунків для декоративних порт'єрних тканин, комплекти столових виробів (скатертини, рушники, серветки) тощо [10].

До цього часу вітчизняна галузь легкої промисловості, а зокрема з виготовлення художньо-промислових тканин, подібного досвіду не мала.

За тривалий період процвітання творчі колективи текстильних підприємств до періоду економічних змін на початку 1990-х рр. прийшли зі значним напрацюванням виробничого досвіду та з великим потенціалом творчих можливостей.

На нашу думку, критерії художньої виразності тканин впродовж 1990-х рр. стали дурядними, творча активність художників втратилася, створювалися непоказні тканини, які дублювали зразки попередніх років. На промислових комбінатах поступово перестали виготовляти продукцію у великих масштабах. Змінювались пріоритети при створенні текстильних орнаментів [20].

У 2002 році для створення нових візерунків тканин була заснована дизайнерська студія в Києві. З 2002 по 2004 роки творчий колектив налічував 7 художників і 5 дизайнерів. Вони створювали ескізи рисунків відповідно до нових стилістичних напрямів, за аналогією до провідних європейських зразків.

Порівняння орнаментів тканин італійського, білоруського, російського та українського виготовлення початку ХХІ століття дало змогу простежити багато схожих за структурою, фактурою, композиціями тощо [9].

Молоде покоління художників, які працювали на текстильних підприємствах, після їх закриття свою творчість застосовували в дизайні інтер'єрів, при ілюструванні періодичних видань, у викладацькій діяльності, співпрацювали з дрібними приватними вітчизняними підприємствами з виготовлення меблів тощо. Деякі художники продовжують оздоблювати промислові тканини (київських фірм «Гобелен», «Little ONE textile», київської дизайнерської філії ВАТ ТО «Текстерно» та інших).

Внаслідок усіх цих змін тканини стали більш одноманітними, різко зменшилися обсяги продажу, а вітчизняні підприємства опинилися у банкрутстві. У 1990-х роках спостерігається неефективне використання внутрішніх резервів вітчизняними підприємствами з виготовлення художньо-промислових тканин. Більшість з них працюють по-старому, виготовляючи тканину,

не враховуючи потреб часу, традицій, моди. В результаті продукція залежувалася на складах, в той час як закордонні виробники тканин оновлювали колекції тканин кожного сезону, інтенсивно розвивали і впроваджували сучасні технології, застосовували нові техніки з виготовлення тканин. У ряді європейських країн (Франція, Англія, Німеччина, Італія) та Америці проводились конкурси, виставки дизайнерських розробок, що формували асортимент художньо-промислових тканин. Вітчизняні підприємства 1990-х років працювали на імпортній сировині, що надавало можливість завантажити виробничі потужності, зберігати робочі місця.

У період 1990-х – початку 2000-х років комбінати спробували співпрацювати з іноземними інвесторами з виготовлення тканин. У 1992–1993-х роках художня майстерня ДШК намагалася налагодити виробництво з італійськими партнерами-текстильниками. Вони надсилали на розробку зразки, які потребували деякої стилізації та здійснення окремих дисинаторських коригувань.

За переконанням фахівців, відновлення масштабних текстильних комбінатів у колишніх обсягах виробництва на початку XXI століття у сучасних умовах неможливе. Застаріла технологія, спрямована на виробництво однотипної продукції, не відповідає сучасним вимогам.

Сьогодні для текстильного масового виробництва в Україні є неприваблива інвестиційна політика.

Художники-текстильники, дизайнери початку XXI століття у світовій та вітчизняній практиці проєктують зразки тканин, орнаментів та асортимент барв виключно за допомогою електронної і цифрової техніки та її потенціалу.

За повідомленнями мас-медіа та Інтернет-простору, в 2010 році російськими вченими було розроблено за допомогою нанотехнологій тканину нового покоління, яка має високі показники якості (екологічні, гігроскопічні тощо), естетичну й художню привабливість та пристосовується до організму людини та будь-яких природних, кліматичних умов (+40, –40 °С). Тканина не містить у своєму складі традиційної для ткацтва сировини і є промисловою таємницею виробників.

Новинкою в світовому масштабі для промислового ткацтва у 2011 році стало виготовлення сучасної тканини німецькими фахівцями. У час орієнтації на екологічну моду винайдено спосіб отримання волокна з козеїну методом синтезу молока. Ці тканини є абсолютним продуктом сучасної хімічної промисловості, не потребують великих затрат, є об'єктом зацікавленості провідних європейських дизайнерів та будинків моди.

Активний розвиток сучасних комп'ютерних технологій початку XXI століття спонукав провідні світові та вітчизняні підприємства з виготовлення художньо-промислових тканин до застосування та впровадження інноваційних методів виробництва [7; 13].

Текстильні підприємства XXI століття оснащені сучасними машинами (верстати, мотальне, фарбувальне устаткування), якими керують за допомогою комп'ютерної техніки, і потребують мінімального залучення людей. Електронні програми чітко керують процесом виготовлення тканин: створення переплетень, використання кольорових, фактурних ниток, створення декоративних ефектів (розрідження, затягування, гофрування, плісирування, жмутість тощо) та забезпечення якісного колорування гладкофарбованих тканин [13]. Сучасні технології, застосовані у промисловому ткацтві, виводять його на значно вищий новий рівень.

Отже, в результаті аналізу ми дійшли висновку, що у період другої половини XX – початку XXI століття галузь вітчизняного промислового ткацтва вважалася однією з провідних у промисловому комплексі. Дослідження показало, що художньо-промислові жакардові і ремізні тканини, виготовлені в Україні, є мистецьким явищем, вагомою складовою національної культурної спадщини другої половини XX – початку XXI століття. Успадковане внаслідок розвалу СРСР ткацтво, орієнтоване на масове забезпечення, постало перед низкою проблем, що поступово призвело до занепаду.

На початку XXI століття окремі підприємства або їхні цехи, що зуміли переорієнтуватись згідно з вимогами сучасності, продовжували своє існування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1992. – 270 с.
2. Арофікін Є. В. Художньо-промисловий текстиль / Є. В. Арофікін // Нариси з українського декоративно-прикладного мистецтва. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1969. – С. 135–150.
3. Архів, каталоги, картотеки Дарницького шовкового комбінату // Власний архів Марищук Т. В. (архів не впорядкований).
4. Архів, каталоги, картотеки Житомирського льнокомбінату // Власний архів Марищук Т. В. (архів не впорядкований).
5. Архів, каталоги, картотеки Київського шовкового комбінату // Власний архів Марищук Т. В. (архів не впорядкований).
6. Архів, каталоги, картотеки Київської прядильно-ткацької фабрики // Власний архів Марищук Т. В. (архів не впорядкований).
7. Архів, каталоги, картотеки Луцького шовкового комбінату // Власний архів Марищук Т. В. (архів не впорядкований).
8. Архів, каталоги, картотеки Одеської прядильно-ткацької фабрики // Власний архів Марищук Т. В. (архів не впорядкований).
9. Архів, каталоги, картотеки Рівненського льнокомбінату. // Власний архів Марищук Т. В. (архів не впорядкований).
10. Архів, каталоги, картотеки Херсонського бавовняного комбінату. // Власний архів Марищук Т. В. (архів не впорядкований).
11. Архів, каталоги, картотеки Черкаського шовкового комбінату // Власний архів Марищук Т. В. (архів не впорядкований).
12. Архів, каталоги, картотеки Чернівецького текстильного комбінату // Власний архів Марищук Т. В. (архів не впорядкований).
13. Архів, каталоги, картотеки Чернігівського камвольно-суконного комбінату // Власний архів Марищук Т. В. (архів не впорядкований).
14. Бондаренко Н. П. Художній текстиль, живопис, графіка : альбом / Н. П. Бондаренко, Я. В. Бондаренко, Л. В. Бондаренко ; [упоряд. К. Мамаєва-Гвоздя ; спецред. Т. Придатко]. – К. : ТОВ «Типографія від А до Я», 2005. – 46 с.
15. Жоголь Л. Е. Художественное решение декоративных тканей для интерьера : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. искусствovedения : спец. 17.00.04 / Л. Е. Жоголь. – М., 1965. – 19 с.
16. Жук А. К. Художня промисловість / А. К. Жук // Історія українського мистецтва : у 6 т. / [гол. редкол. : Бажан М. П. (голова) та ін.]. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1968. – Т. 6. – С. 352–369.
17. Кара-Васильєва Т. В. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю» / Т. В. Кара-Васильєва, З. А. Чегусова. – К. : Либідь, 2005. – 275 [3] с. : іл.
18. Лагода О. М. Дизайн одягу в Україні: особливості становлення / О. М. Лагода // Дизайн-освіта 2007: головні вектори розвитку вищої дизайнерської освіти в контексті Болонського процесу : матеріали міжнар. наук.-метод. конф., 24–28 квітня 2007 р. – Харків : ХДАДМ, 2007. – С. 65–67.
19. Марищук Т. В. Стилiстичні ознаки художньо-промислових тканин в Україні другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. / Т. В. Марищук // Вісник Харківської академії дизайну і мистецтв. – Харків : ХДАДМ, 2011. – Вип. 5. – С. 59–63.
20. Никорак О. І. Сучасні художні тканини українських Карпат / О. І. Никорак. – К. : Наукова думка, 1988. – 222 с. : іл.
21. Селівачов М. Р. Еволюційні процеси в українській народній орнаментіці ХІХ – ХХ ст. / М. Р. Селівачов // Народна творчість та етнографія. – 1995. – № 1. – С. 25–35.
22. Цимбалюк О. К. Етномистецькі традиції костюма в Україні ХІХ – ХХ століття : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.06 / Цимбалюк Олена Константинівна. – Львів, 2000. – 188 с.
23. Яковлев М. І. Композиція + геометрія / М. І. Яковлев. – К. : Каравела, 2007. – 239 с.